dixi, non est hic de medica casia mentio, quæ grati etiam odoris non est. Ruffinus, Bruno, Ludolphus, mortificationem, myrrha: gutta, humilitatem: casia, vult designari fidem. Hieronymus idem de myrrha dicit: guttam, contra venena accipi: in casia, hominem, qui sæpe arbor dicitur, demonstrari. Valentia martyres in odorem myrrhæ sequi Christum alios, in odorem guttæ, quæ denotat sanctitatem vitæ: doctores, in odorem casiæ, quæ sua vitatem doctrinæ. Cyrillus notat ex his aromatibus legitimam unguenti compositionem olim in vetere Testamento factam fuisse, qua tabernaculum, & sacra vasa, & qui ad sacrificandum vocari fuerant, ungebantur *a*. Tamen Chrysostomus observat, non esse olim factam unctionem ex his, sed ex aliis unguentis: hicque indicari differentiam operationis. Simus quidem, & nos quodammodo reges, sacerdotes sacri: at vetus illud unguentum constabat myrrha, cinnamomo, odorato calamo, casia hic nominatur gutta, non ibi. Lege postea dissertationem Martini à carcere non ineruditam.

a Exod. 30. 26

A vestimentis tuis.) Hieronymus, *in cunctis vestimentis tuis*. Meminit Chrysostomus alterius versionis εἰς τὰ ἱματιά σου σὺ, *in vestimentum tuum*: & πάντα τὰ ἱματιά σου *omnia vestimenta tua*. Chaldæus verbum suppievit perficiuntur, aut, suffumigantur, vel in futuro, perficientur, suffumigabuntur, nimirum omnia indumenta dictis aromatibus. Hebraicè deest præpositio; quasi dicti, myrrha, & gutta, casia, subaudi (&) omnia vestimenta tua, scilicet adeò sunt odorata, & odorifera, ut nihil aliud videantur esse quàm recensita aromata. Fragrantia magna vestimentorum, quæ Jacob induerat, compulit demum patrem Isaac ad ei benedicendum *b*, & Christus dum Salomonis laudavit indumenta, *liliorum agri* mentionem fecit *c*, quorum suavis odor, non pulchritudo solum. Luxum hac in re clamens *d* reprehendit Alexandrinus, videlicet vestimenta vesteique stragulas suffumigandi, & aspergendi. Recte illos teciffe qui harum rerum artifices à civitatibus expulissent atque lanarum floridarum infectores. Tritum illud Martialis *e*, quòd,

b Gen. 27. 27
c Matth. 6. 28. 29
d 2. ped. cap. 3
Artificum genus è civitatibus expulsum.
e l. 2 epi. de Posthum.

Non bene semper olet, qui bene semper olet.

Et Plauti *g*, atque Cicer. *g*, *Mulier rectè olet ubi nihil olet*. Tamen moderatus hac etiam in re laudatus usus in sponsa *h*, *odor vestimentorum tuorum sicut thuris*: & in Jacob *i*, ut antè dixi, Christi vestimenta passim sumunt allegoricè pro humanitate, ut præmonui, proque carne, in qua sola, ut ait Hesychius, fuerunt Christi tormenta, nimirum externa; tristis namque fuit, & anima, & multos angores tulit secundùm partem inferiorem, quàm fortasse nomine *carnis* intelligit Hesychius. Posset eadem ratione odoris suavitatis accipi pro virtute quæ dicitur de Christo exisse *k*, ad impertiendam salutatem. Quod in Cantico *l* legimus. *Nardus mea dedit odorem suum*, in editione 70. habetur *odorem ejus*, αὐτοῦ, nimirum ponsæ, quasi sponsa denoret, ubi primum attigit nardo sua sponsum, illico inde contraxisse odorem suaviorem. Observavit id Origenes *m*: Nyssenus *n* autem treque apud Theodoretum Patres, & Psellus, quod nullo alio valeat odore satis divinus odor Christi exprimi, sed exigua sit dumtaxat ceu particula ipsius. Non ausim asserere de ipsa Christi carne, sicut proditum est de Alexandro *o*, & de sanctorum nonnullorum etiam cadaveribus gratum odorem efflatum, ut & suavem gratumque anhelitum ex Galeno *p*, quamvis proveniat jucundus odor ex concoctis bene humoribus, ut propterea terræ optimos ferant odores, quæ aridiores, ac fervidiores: tamen convenienti temperamento, quasi præditus Christus fuit, non convenit ariditas, ac fervor tantus. Idem Origenes *q* per hæc eadem quæ de Christo affirmantur, tum verò de gutta, vim in diminutione liquoris, ac stillæ faciendo, ait significari Majestatis divinæ exinanitionem, & demissionem ad humilitatis nostræ conditionem, ut nos liberaret, stillæ situlæ similes, momento stateræ, pulveri exiguo *r*. Adjice parabolam sinapis fermentique *s*. Gregorius *t* vestimenta odorata sanctos adhærentes Deo, ac veluti ornantes, & vitæ sanctitate fragrantes interpretatur, tamquam bonum odorem Christi, Deo in omni loco *u*, Isaiam *x* profert scribentem no-

f in Mosen. g 2. de Aff. cap 5
h Cant. 4. 11. i Gen. 27. 27

k Matth. 9. 21. Marc. 5. 30. Luc. 8. 19
l Cap. 1. 12

m Hom. 2. in cant.
n Hom. 3.
o Plutar. in Alexan. De Alexandro prodita Odore ex cadaveribus sanctorum nonnullorum.
p Rhod. lib. 30 c. 12.
q Supra.

r Isa. 40. 15.
s Matt. 13. 33
t in Psal. 44.
u 2 Cor. 2. 15
x c. 44. 18.

Non ebur, neque aureum
Mea renident in domo lacunaria.
Et de domo eburnea inquit,
b *Quis devium scortum eliciet domo*
Lydon eburneæ.
Virgilius *c* verò de templis,
Et mœstum illacrymat templis ebur.
Ut nihil dicam de finistrorum somniorum eburna porta, de qua ijdem poetæ post Homerum, de foribus, & portis ornatis solido elephanto *d*. Denique Hieron. tractans in cap. 3. Amos ultimis fere verbis in domibus eburneis, ut ostenderet juxta historiam stare posse, confirmat tum ex domo eburnea Achab *e*, tum ex præsenti loco. Itaque, quod hoc loco dicitur hunc habet sensum, à domibus eburneis vestimenta bonis imbuta odoribus promi solita, quæ quum corpori imponerentur, & aparentur, propter suavissimam fragrantiam, singulari regem oblectatione afficerent. *Domus* verò, spatiosæ quædam sunt apothecæ, atque cellæ affabrè exornatæ, ac vestitæ ebore, quæ domus, & suomet ornamento isto, & rebus quas continebant, regem valdè lætificabant, hoc est, ob vestes pretiosas optimèque olentes. Euthymius, ac Nicephorus docent, indicatque Basilius, *eburneas*, sive *elephantinas* domos dici tamquam epitheto significante pretiosas, præclaras, ornatas: quas, ut antè retuli, exponit Augustinus magnas, & regales. A cangore Fabium Festus *f* cognominatum vit eburneum: & Virgilius *g* Ascanii cum ebore nitorem pulchritudinemque comparavit: soletque dici *facies eburna*: & sicut, quod prius dixi, sponsæ collum cum turri eburnea comparavit Sapiens; ita Ovidius *h* vocavit,

b c. 8. 2.

c l. de exeid. lect. c. 6.
d item, 3. in Ez. p. 1. l. 2. c. 11.

Auctor dictionarii historici poeticique notatus.

e Prov. l. 3.

f v. 4.

Ebur dens elephantis an cornu,
g l. 5. in Eli.

h l. 8. c. 3.
i 2. vitæ Aspe. c. 6.
K. de lingua Latina, l. 4. c. 18.

Imbuebsque genas, & eburnea colla, Item epist.
Hoc faciunt flavi crines, & eburnea cervix.

Theocritus etiam vocabat pulchritudinem eburneum detrimentum *i*. Una de notionibus dictionis Græcè βάρις prosphera, posset orbiculatem ex ebore pyxidem significare: at exemplum nullum reperio; estque longè usitatior alia significatio. Chrysostom. Athanasius, Euthymius Nicephorus, Theodoretus, Basilius, volunt innui prædicationem Evangelii perventuram non ad privatos dumtaxat, sed etiam ad reges, qui Christo regum regi magnificas ædes extuerent. Eboris honorem tradit Plinius à Deorum simulactis initium fuisse, feruntque, compreçante Phidia, si absolutum ex animo videretur opus egregium illud ex ebore, figuo in quopiam Deus aperiret, confestim de cœlo tactum pavimentum esse *k*. Basilius rursum, qui in catena citatur, ut Didymus, per *domos elephantinas* accipit sublimes theologias, quia dens elephantinus est sermonis nota, quemadmodum *dentes* vocis instrumenta: per sermonem verò adeò magnificum prædicatorum, qui dici reget possunt; ita, ut domus maxima speculationum de Christo fieret: multas silias, idest, nobiles, ac generosas animas, aut Ecclesias, lætitia Christum affecisse, in side, & charitate perfecta illius divinitatem. Cyrillus exponens ἀάρους de turribus, Ecclesias turres vocari asserit, vel turritas potentia, & gratia Christi, supra quem, ut supra firmam petram fundatæ sunt: eburneas ob splendorem divitiasque spirituales. Eusebius præterea quæ Basilius dicebat, addit, domos elephantinas, & ornamenta ex elephanto animali mortuo, symbolum eorum esse, qui in Ecclesia clari, & ornati habentur, nec aliter tamen splendent nisi ex Apostoli *l* sententia mortua reddiderint membra quæ sunt super terram. Hieronymus *m* idem dicit, videlicet, ebur, & dentes insigne esse mortis, & vocis. *Hostiam viventem* requirit Paulus *n*, ut offeramus Deo: cujusmodi vitæ non repugnat mortificatio. Quare non placet hac in re Plato *o* dum asserit, quòd ἐλεφὰς ἀψυχοτέρου ψυχῆς ὑπόμνημα ἐστὶν σώματος, *ebur cum corpu animam destitutum dicat*, *non est donarium diis gratum*. Cassiodorus, Arnobius, Remigius, (qui etiam de sermonis nitore) Haimo, Thomas,

Ebur dens elephantis an cornu,
g l. 5. in Eli.

i Theocr. l. 4

Eboris honor unde sumpsit initium.
K. Rhodig. l. 13. c. 17.
Domus elephantina, dens elephantinus.

l Col. 3. 5.
m ep. 140. & in c. 27. Ezech.
n Rom. 12. 1. & 12. de leg.

latium, & aliquando templum, nonnumquam turris: A tio fiat: & numero multitudinis domos eburneas Amos *x* commemorat, non lectos *u* tantum: & Ezechiel *x* agens de Tyro, & ponsæ collum comparatur cum turri eburnea *y*: Horatius, qui *Persicos odere apparatus z*, de se ipso testis est.

x c. 5. 25. & c. 6. 4.
y Cant. 7. 4. & l. 1. carm. ode. ult.
z l. 2. Ode. 18

a non ebur, neque aureum
Mea renident in domo lacunaria.
Et de domo eburnea inquit,
b *Quis devium scortum eliciet domo*
Lydon eburneæ.

bibid. Od. 16. & 1. Georg.

Virgilius *c* verò de templis,

Et mœstum illacrymat templis ebur.

Ut nihil dicam de finistrorum somniorum eburna porta, de qua ijdem poetæ post Homerum, de foribus, & portis ornatis solido elephanto *d*. Denique Hieron. tractans in cap. 3. Amos ultimis fere verbis in domibus eburneis, ut ostenderet juxta historiam stare posse, confirmat tum ex domo eburnea Achab *e*, tum ex præsenti loco. Itaque, quod hoc loco dicitur hunc habet sensum, à domibus eburneis vestimenta bonis imbuta odoribus promi solita, quæ quum corpori imponerentur, & aparentur, propter suavissimam fragrantiam, singulari regem oblectatione afficerent. *Domus* verò, spatiosæ quædam sunt apothecæ, atque cellæ affabrè exornatæ, ac vestitæ ebore, quæ domus, & suomet ornamento isto, & rebus quas continebant, regem valdè lætificabant, hoc est, ob vestes pretiosas optimèque olentes. Euthymius, ac Nicephorus docent, indicatque Basilius, *eburneas*, sive *elephantinas* domos dici tamquam epitheto significante pretiosas, præclaras, ornatas: quas, ut antè retuli, exponit Augustinus magnas, & regales. A cangore Fabium Festus *f* cognominatum vit eburneum: & Virgilius *g* Ascanii cum ebore nitorem pulchritudinemque comparavit: soletque dici *facies eburna*: & sicut, quod prius dixi, sponsæ collum cum turri eburnea comparavit Sapiens; ita Ovidius *h* vocavit,

d Virg. 8. Georg.
e 3. Reg. 22. 39.

f l. 14.
g Aneid. 100

h 3. met am.

Imbuebsque genas, & eburnea colla, Item epist.
Hoc faciunt flavi crines, & eburnea cervix.

Theocritus etiam vocabat pulchritudinem eburneum detrimentum *i*. Una de notionibus dictionis Græcè βάρις prosphera, posset orbiculatem ex ebore pyxidem significare: at exemplum nullum reperio; estque longè usitatior alia significatio. Chrysostom. Athanasius, Euthymius Nicephorus, Theodoretus, Basilius, volunt innui prædicationem Evangelii perventuram non ad privatos dumtaxat, sed etiam ad reges, qui Christo regum regi magnificas ædes extuerent. Eboris honorem tradit Plinius à Deorum simulactis initium fuisse, feruntque, compreçante Phidia, si absolutum ex animo videretur opus egregium illud ex ebore, figuo in quopiam Deus aperiret, confestim de cœlo tactum pavimentum esse *k*. Basilius rursum, qui in catena citatur, ut Didymus, per *domos elephantinas* accipit sublimes theologias, quia dens elephantinus est sermonis nota, quemadmodum *dentes* vocis instrumenta: per sermonem verò adeò magnificum prædicatorum, qui dici reget possunt; ita, ut domus maxima speculationum de Christo fieret: multas silias, idest, nobiles, ac generosas animas, aut Ecclesias, lætitia Christum affecisse, in side, & charitate perfecta illius divinitatem. Cyrillus exponens ἀάρους de turribus, Ecclesias turres vocari asserit, vel turritas potentia, & gratia Christi, supra quem, ut supra firmam petram fundatæ sunt: eburneas ob splendorem divitiasque spirituales. Eusebius præterea quæ Basilius dicebat, addit, domos elephantinas, & ornamenta ex elephanto animali mortuo, symbolum eorum esse, qui in Ecclesia clari, & ornati habentur, nec aliter tamen splendent nisi ex Apostoli *l* sententia mortua reddiderint membra quæ sunt super terram. Hieronymus *m* idem dicit, videlicet, ebur, & dentes insigne esse mortis, & vocis. *Hostiam viventem* requirit Paulus *n*, ut offeramus Deo: cujusmodi vitæ non repugnat mortificatio. Quare non placet hac in re Plato *o* dum asserit, quòd ἐλεφὰς ἀψυχοτέρου ψυχῆς ὑπόμνημα ἐστὶν σώματος, *ebur cum corpu animam destitutum dicat*, *non est donarium diis gratum*. Cassiodorus, Arnobius, Remigius, (qui etiam de sermonis nitore) Haimo, Thomas,

i Theocr. l. 4

Eboris honor unde sumpsit initium.
K. Rhodig. l. 13. c. 17.
Domus elephantina, dens elephantinus.

l Col. 3. 5.
m ep. 140. & in c. 27. Ezech.
n Rom. 12. 1. & 12. de leg.

mas, Valentia, docent, eburneas domos non ornamentum dumtaxat, pretiumque innuere, sed pudicitiamque qua elephas insigniter præstat inter quadrupedes, ita ut *in domo corporis casti*, quod, ait Arnob. *vinea non faciat ullam libidinem peccati*. Hac de caussa venter iponsi dicitur *eburneus*, *distinctus sapphiris a*, ὑποζώνιον ἔστω λίθοις σαπφείροις *pyris eburneis in lapide*, aut *super lapide sapphiri*, Hebr. מעלת *mehhullepheth*, *opertus*, tectus, velatus obductus, variegatus, suppunctus, quo se habent modo venulæ coloris sapphirini cæleſtive in humano corpore meliusque si sit candidum existunt: nisi malis zonæ balteive ornamentum per *sapphiros* intelligere. Creditur autem etiam vim sapphirus habere comprimendi libidinem. Haimo scribit adeò frigidum ebur esse, ut impositum super ebur pannum carbo non urat. Potest, & Mariæ venter *eburneus* dici, ex quo Christi caro tamquam divinitatis vestimentum ornatissimum prodierit. Hi qui nomine insigniuntur Hieronymi, ac Ruffini expositores Psalmorum, nec non Haimo, *domos eburneas* eos volunt intelligi in quibus habitat Deus, & Christus, præcipuè Apostolos candidos simplices, forteſque præterea diversis tormenti; incisos, sculptos, perforatos, raſos, elimatos, ignitos tamquam limis, ferris, subulis, scalpellis, flammis. Idem Valentia, & Thomas *eboris* soliditatem, colorem album, & nonnumquam quando inveteravit rubeum, ut est in Threnis *b*, referunt ad constantiam, castitatem, martyrium,

Ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo.) Sic nectit Hieronym. locis quoque citatis antea in cap. 27. Ezechielis, & in c. 3. Amos: Præterea Psalterium Romanum, Eamdem dictionem videntur sequi Græci, Augustinus etiam, & alii: sed, & in officio divino Ecclesia. Nec pauci tamen cum Hebræo, atque Chaldæo textu, inde versum novum inchoant, *filiæ regum*, &c. Ad sensum parum refert, qui est, ut filiæ regum dicantur obsequium regi præstitisse quum in comitatu honorifico, & aliis rebus, tum in componendis unguentis, & vestimentis odore insciendis. Dum jus regis, Hebræo populo Samuel diceret, inter alia hoc posuit quod filias eorum faceret sibi *unguentarias* c. Paraphrasis Chaldæa mystica nec spernenda, cui absimilis interpretatio quàm antè attuli, ut filiæ regum sint Ecclesiæ (*reginæ regnorum venient: ut suscipiant faciem tuam.*) Delectatio quæ regi afferenda dicitur, ad litteram, ut dixi, est ex odoratis illis vestimentis, & domibus exornatis cura, custodia, opera regiarum puellarum, unde proveniat eidem honor, decus, dignitas magna. Qui filias istas rejiciunt in separatam periodum, interpretantur *ex quibus delectaverunt te*, hi nempe qui res priùs enumeratas regis dederunt. At juxta communiorem sententiam oblectant regem filiæ regum, vel revera, & propriè sanguine regio natæ, tum vario virtutum ornamento, tum excitatis in ejus honorem templis, ut exemplis ostendi multis posset, docentq; Patres hoc loco: vel fideles animæ regentes carnem, subjugantes sibi turbas humanarum affectionum, castigantes corpus, & servituti subjicientes, ut ait Augustinus: deniq; filiæ Apostolorum, quia Christus *rex regum* est *d*, & ipsi suscitaverunt semen illi tamquam fratri *e*, qui post morrem, ac resurrectionem hinc abiit. Hoc sibi velle dicit Pater idem verba illa *in honore tuo*, ita ut Apostoli quotquot genuerunt, non Paulianos, aut Petrianos, sed Christianos nominaverint *f*. Quærit item ostendi sibi Romæ in honore tanto templum Romuli, in quanto ibi ostendat ipse memoriam Petri; licèt in hoc honoretur qui pro nobis defunctus est, quia sumus non Petriani, sed Christiani. Libet, & mihi, citra reprehensionem aliorum, qui Benedictini, Dominicani, Franciscani, Hieronymiani, Augustiniani dicuntur, modestissimè idem de ordinis mei hominibus pronuntiare, ipsomet istius nominis Auctore, qui ordinis Auctor fuit, Ignatio, non Ignatianos nos esse, sed de Jesu societate minimos, quos minùs periti Jesuitas cognominant.

Tales filias fœminino potiùs, quàm genere masculino, ut observavit Bruno, propter humilitatis studium, propriæq; imbecillitatis cognitionem, ac professionem, utque se majore prædicationis cultu egere cognoscant, & magis præpositis obediant, ac subjaceant *g*, multo plures habet Rex iste, ac nubiliores, quàm Salomon, cui retinent in gynæceo intra domos eburneas ad majestatem, splendorem, gloriam, dignitatem familiæ aulæque regis. Quum Petrus *a* hortatur viros, ut impertiant uxoribus honorem *tamquam infirmioribus vasculis*, venit in mentem dubitare, an de uxoritio hic sicut ibi, ut in Commentario ejus loci exposuimus, sermo sit. Nihil affirmo.

Sed, & quod legimus, *in honore tuo*, vertunt alii, *filia regum inter honorabiles tuas*: vel, *adorant inter reliquas puellas nobiles*, vel, *in magnificentiis tuis*, vel *in pretiosis tuis*, vel, *in palatiis tuis*. Hebræi explicant pretiosas Messiæ fœminas, & aulicas, comitesque nobilissimas maximè inclytas, gloriosas, infignes tamquam nymphas formosissimas, herodias, deas. Cajetanus credens Rabino suo, legit *in earis tuis*, & interpretatur de obsequio in iis rebus quæ priùs, ut regi charæ numeratæ sunt. Hebraicè legitur כיקרותך *bikerothecha*, quod Græci, ac Latini, Hieronymusque ipse legisse videntur numero singulari גקרותך *bikeruthecha*, ut Eugubino placet. Sed hujus ego vocis, aliud exemplum nullum reperio. Potius ergo dicerem commodius judicasse interpretes, uti numero singulari. Singulare יקרת *jekarah* vertit Interpres *gloriam* apud Danielem *b*: ab hoc pluraleſ esset יקרות *jekaroth*. Porro suprà dixi cum Augustino quid sit *in honore Christi quidpiam facere*, ut nempe qui tamquam reges regi regum filias filiosve generant, illius procurent honorem, & ab eo denominent quos convertunt, non autem se ipsos quærant vel alios cognomen à se recipere velint. Gregorius *c* eodem fere pacto explicat; nimirum, quòd tanctæ animæ ab antiquis Patribus ad cognitionem veritatis editæ redemptorem suum in ejus honore delectant, quia ex eo quod bene agunt, suæ laudi nihil vendicant.

Astitit regina.) Προπαρῆκε refert Chrysostomus alium transtulisse ἐκπλώθη, *erecta stetit*. Arbitror præsentiam regi proximam verbo נאצה *nit'ah* indicari, & propriùs dignitatis apud eum locum stationemque habere: firmum, & perpetuum conjugium. Ad confessum cum rege admissam reginam non dubito, ad quem Salomon admisit matrem *d*. In statum mysticè fi mitatem fidei, ac virtutis Didymus, & Chrysostomus observant, denique connubialis vinculi, quod nihil valeat dissolvere. Magis id exprimit verbum ἐστολώθη, quo usus est Aquila, quasi appellare voluerit cum Paulo *e columnam, & firmamentum veritatis*, & ad *columnam* alludere, quam faciet eum Deus esse *in templo* suo *qui vicerit f*, & ad geminas templi Salomonici columnas, Booz, & Jachin, ita, ut quod hic etiam addit Chrysostomus, *portæ inferni nequeant prævalere g*. Assistere regi per honorificum: ideo, ut Thomas notat, nobilissimi Angeli assistentes, & excellentissima *sedium* Dei *assistrix sapientia h*, ut dixi in Commentario libri Sapientiæ. In Nahum i pro *milite*, Græce est ἐπόρκιος Hebraicè האם *hutsan*, Chaldaicè מלכתא *malchetha regina*. Volunt Hebraizantes ibi Hebræam dictionem, aut cujuspiam reginæ nomen proprium esse, quæ tunc esset in Ninive: aut commune, quod significet assistentem regi, ac proinde reginam. Melior opinio quam Ribera sequitur, Drus hic imperfectus habetur, constans denario perfecto, imperfecto octonario: per *innumeras adolescentulas* planè novitios in virtutis via intelligimus, odientes pœnarum timore peccare, crebrò tabentes, ac resurgentes. Omnes in eadem *domo eburnea* Ecclesiæ continentur, extra quam nullum verum cum orthodoxa fide atque virtute initium salutis. De conjuge ista spirituali attigi nonnihil antè, citans multa differentem Barradium nostrum *y*.

A dextris tuis,) Honoratissimo loco situque post regem comparatione ad locum sinistræ. quia medius in quo Rex sedet honoratissimus est, de qua re disputavi non semel exponens Apostolicam historiam. Legit Cyprianus *z*, (ad dexteram tuam.) Collocat ad dexteram ille alium qui primo loco secundùm se ipsum habet, quo pacto matrem Rex Salomon stare jussit *ad dexteram a*, & ita intelligitur quod Mosem Deus eduxit *ad dexteram b*, & quod Christus sedet ad dexteram, sive *à dextris Dei c* & quod Paulus pingitur ad Petri dexteram: & hac de caussa Darii uxor Sisigambis indignata recessit

obsequioque puellarum seu adolescentularum regiarum, & virginum nobilium nubiliumque, quæ habitant in gynæceo intra domos eburneas ad majestatem, splendorem, gloriam, dignitatem familiæ aulæque regis. Quum Petrus *a* hortatur viros, ut impertiant uxoribus honorem *tamquam infirmioribus vasculis*, venit in mentem dubitare, an de uxoritio hic sicut ibi, ut in Commentario ejus loci exposuimus, sermo sit. Nihil affirmo.

Sed, & quod legimus, *in honore tuo*, vertunt alii, *filia regum inter honorabiles tuas*: vel, *adorant inter reliquas puellas nobiles*, vel, *in magnificentiis tuis*, vel *in pretiosis tuis*, vel, *in palatiis tuis*. Hebræi explicant pretiosas Messiæ fœminas, & aulicas, comitesque nobilissimas maximè inclytas, gloriosas, infignes tamquam nymphas formosissimas, herodias, deas. Cajetanus credens Rabino suo, legit *in earis tuis*, & interpretatur de obsequio in iis rebus quæ priùs, ut regi charæ numeratæ sunt. Hebraicè legitur כיקרותך *bikerothecha*, quod Græci, ac Latini, Hieronymusque ipse legisse videntur numero singulari גקרותך *bikeruthecha*, ut Eugubino placet. Sed hujus ego vocis, aliud exemplum nullum reperio. Potius ergo dicerem commodius judicasse interpretes, uti numero singulari. Singulare יקרת *jekarah* vertit Interpres *gloriam* apud Danielem *b*: ab hoc pluraleſ esset יקרות *jekaroth*. Porro suprà dixi cum Augustino quid sit *in honore Christi quidpiam facere*, ut nempe qui tamquam reges regi regum filias filiosve generant, illius procurent honorem, & ab eo denominent quos convertunt, non autem se ipsos quærant vel alios cognomen à se recipere velint. Gregorius *c* eodem fere pacto explicat; nimirum, quòd tanctæ animæ ab antiquis Patribus ad cognitionem veritatis editæ redemptorem suum in ejus honore delectant, quia ex eo quod bene agunt, suæ laudi nihil vendicant.

Astitit regina.) Προπαρῆκε refert Chrysostomus alium transtulisse ἐκπλώθη, *erecta stetit*. Arbitror præsentiam regi proximam verbo נאצה *nit'ah* indicari, & propriùs dignitatis apud eum locum stationemque habere: firmum, & perpetuum conjugium. Ad confessum cum rege admissam reginam non dubito, ad quem Salomon admisit matrem *d*. In statum mysticè fi mitatem fidei, ac virtutis Didymus, & Chrysostomus observant, denique connubialis vinculi, quod nihil valeat dissolvere. Magis id exprimit verbum ἐστολώθη, quo usus est Aquila, quasi appellare voluerit cum Paulo *e columnam, & firmamentum veritatis*, & ad *columnam* alludere, quam faciet eum Deus esse *in templo* suo *qui vicerit f*, & ad geminas templi Salomonici columnas, Booz, & Jachin, ita, ut quod hic etiam addit Chrysostomus, *portæ inferni nequeant prævalere g*. Assistere regi per honorificum: ideo, ut Thomas notat, nobilissimi Angeli assistentes, & excellentissima *sedium* Dei *assistrix sapientia h*, ut dixi in Commentario libri Sapientiæ. In Nahum i pro *milite*, Græce est ἐπόρκιος Hebraicè האם *hutsan*, Chaldaicè מלכתא *malchetha regina*. Volunt Hebraizantes ibi Hebræam dictionem, aut cujuspiam reginæ nomen proprium esse, quæ tunc esset in Ninive: aut commune, quod significet assistentem regi, ac proinde reginam. Melior opinio quam Ribera sequitur, Drus hic imperfectus habetur, constans denario perfecto, imperfecto octonario: per *innumeras adolescentulas* planè novitios in virtutis via intelligimus, odientes pœnarum timore peccare, crebrò tabentes, ac resurgentes. Omnes in eadem *domo eburnea* Ecclesiæ continentur, extra quam nullum verum cum orthodoxa fide atque virtute initium salutis. De conjuge ista spirituali attigi nonnihil antè, citans multa differentem Barradium nostrum *y*.

A dextris tuis,) Honoratissimo loco situque post regem comparatione ad locum sinistræ. quia medius in quo Rex sedet honoratissimus est, de qua re disputavi non semel exponens Apostolicam historiam. Legit Cyprianus *z*, (ad dexteram tuam.) Collocat ad dexteram ille alium qui primo loco secundùm se ipsum habet, quo pacto matrem Rex Salomon stare jussit *ad dexteram a*, & ita intelligitur quod Mosem Deus eduxit *ad dexteram b*, & quod Christus sedet ad dexteram, sive *à dextris Dei c* & quod Paulus pingitur ad Petri dexteram: & hac de caussa Darii uxor Sisigambis indignata recessit

Singambis Darii uxor indignata est ab Alexandro tecessérit. *Dextrum* pro eoquod est charissimum.

a Gen 35.18
b Pr. 27. 16. Ovid. ex Cinthii latere vulnerato Ecclesia,
c Cant. 4. 5. Stat ead dextram Regis quid fit. Pellicum, greges à Pertiarum regibus cur tolerati. d 1. 23.
e Heb 12. 22
f 1 reg. 22.
g Hom. 1. in P. 61. in 3 P.

ab Alexandro quòd non sè hic, sed Hephæstionem con-A stituisset ad dexteram. *Dextrum* præterea dicitur quod charissimum, ut Beniamin *filius dextera a*, & *oleum dextera b*. Ergo hic significabitur maximus honor Ecclesiæ post Christum quòd sit ei charissima. Potest iden allusio fieri adortam ex latere Christi vulnerato Ecclesiam, quod latus aliqui volunt fuisse dextrum, sicut Christus natus est Rex, ita & Ecclesia, & qui nascitur in ea, statim Rex est: ideo comparatur Ecclesia cum malis punicis, in quibus corona visitur *c*. Tandem *stare ad dextram regis*, est iummis cum eo bonis gaudere, ae veluti ab eo protegi, ita ut gaudium adhuc sit in ipe, donec detur sedere. Pellicum gregem toleratum à reginis Persarum Athenæus *d* docet, non modo quia despoticè in uxorem rex dominatur, sed etiam quia submisse venerabantur pellices Reginam, & adorabant. Hæc secunda certè ratio ubique locum habet.

Ceterum quia locantur ad dexteram beati, Eusebius mavult Ecclesiam triumphantem hic intelligi, & Jerusalem cœlestem matrem nostram *e*, & sanctorum homi-B dem tensum Cæsarius Arelatensis *g*. De Ecclesia una num, qui sunt in terga, & conscripti sunt in cœlis *f*, & *reginam* dici quia cum sponso regnat, Sectatur eumdem dici quia cum sponso regnat, Sectatur eumdem vis coram eo faciat, etiam dum peccat, quatenus non vult fugere, sed ad pœnitentiam redire, ut oret pro suis; sicut Esther *i*: *à dextris*, quia non respicit, ut tyrannogga, temporalia, sed spiritualia, & æterna; quia rectam intentionem ad cœlestia directam habet; quia electi ejus in judicio statuentur ad dexteram regis; *in vestitu deaurato*, propter claritatem Sapientiæ aliorumque donorum intellectus, quibus habetur notitia divinorum, & agendorum cum gustu, usu, fructu, ob adeo multa documenta, tam præclara sacramenta, tantam in tormentis constantiam: *circumdatam varietate* quæ in tot statibus, officiis, gratiis, locis, temporibus, personis consistit. Verùm de singulis nonnihil postea magis distinctè.

De Christi matre, præsertim in assumptione, Arnoldus *k* etiam explicat: item Athanasius *l*, Alphonsus *m*, de recentioribus Galantinus *n*. Eodem pertinere vult Pisellus *o* verba Cantici *p*, quibus vocatur sponsa una cum *lumba*, & *perfecta*, quia inter tot animas omnium hominum qui salvantur, inquit, ut electa columba est una illa sola: quæ Christum genuit Virgo mater puella Maria, quæ puritate profectò Cherubim, & Seraphim antecellit. Hugo S. Victoris *q* inter assumptæ Deiparæ privilegia decem, nonum quòd ad dexteram filii sedeat, probat hujus loci testimonio. Peringulariter sedeat, probat hujus loci testimonio. Petrus Damianus *r* uturpat eumdem locum ad idem propositum. Item hoc loco istum Gregorius *s* accipit: vestitum aureum ipsarum esse decorem, & honorem corporis virginalis foris fulgentem, ac præcellentem dignitatem: omnem gloriam ab intus, quia eadem Virginitas corporis etiam est in mente: in fimbriis aureis circumamictas aut circumdatas varietatibus, seu varietate, quia plurimis aliis virtutibus ornatæ sunt: quæ quia numquam deficiunt à mente, ac usque ad finem deducuntur, *fimbriæ* appellantur. Ambrosius *t* item Virgines hic innui docet, quæ sponsi talis decore se jactent, qui *speciosus* est *præ filiis hominum*, cujus sedes *in saculum saculi*, quæ sint reginæ, quia sponsi æterni sponsæ, invictum animum gerentes: ab illecebris voluptatum non captivæ habeantur, sed quasi reginæ dominentur: auro vestitæ: quoniam species virginalis spiritu conseerata divino, formæ acquirat augmentum, sicut illa materies examinata igne; pretiosior est. Eadem Petri *u* Damiani mens, & Hieronymi *x*. Ricardus S. Victoris *y* reginam virtutum charitatem dicit esse, virtutis non mereri nomen quæ illi non famuletur: *à dextris Dei stare* quia bonis æternis innititur: *vestitu deaurato circumdari*, quoniam in summo pretio habetur, & Deo charissima est, & justitiæ operibus virtutumque variarum exornatur. Ricardum consectatur Michael Aiguanus, & Philippus Greverus (sermone integro 94.) Certè multò magis ornari anima decet quàm corpus, quemadmodum principem civitatis quàm civitatem, ut argumentatur Chrysostomus *z*; id etiam hoc loco Basilius admonet.

Rursum quod ad Ecclesiæ spectat unitatem, ita quoque Cantici locum de una electa, formosa, columba, perfecta, sponsi *a* plures interpretantur, præterque illos Cyprianus *b*, Optatus *c*, Augustinus *d*, Concilium Africanum *e* sub Bonifacio I., Pacianus, *f* Ruffinus *g*. Utrumque Philo *h* Carpathius jungens locum, & Canonici, & præsentem, quod Pacianus item facit, aliique, confirmat ex alio Psalmo *i*, in quo canitur *bonum esse*, *& jucundum habitare fratres in unum*: & quia unus Deus, unus spiritus, una fides, unum baptisma, unus finis, cor unum, & anima una. Paulinus *k* adhuc in unitate Ecclesiæ varietatem virtutis multiplicis, & in una compage corporis membra varia hic spectat. Isidorus *l* id ipsum afferens, illustrat exemplo Reginæ Sabæ, *m*, quæ in judicio quoque condemnatura sit *n* Judæos. Ponit id quoque, ut certum Bernardus. *o* Non dissident ab hoc lentu qui de cujusque fidelis anima loquentibus interpretantur, ut præter non paucos cum præsentem ex enarratoribus, etiam Origenes *p*, & Basilius *q*. Hic jubet ne animam velut sponsam inornatam sponso Deo offeramus, ne ille vultum avertat, desiciat, complexum neget, sed ut omnia quæ hic dicuntur ad animæ decorem traducamus. Præterea *r* monet, ut quæ nunc pro Christo Virgo pannosa est, servilique habitu vilis habetur, certa sit, fore ut cœlestibus regnis Regina, & nobilis, & honesta ornata vario Regi assistere inveniatur: perquam iniquum esse, ac indignum quum sponsus nimia vi amoris impulsus nobilitatem, & divitias spreverit, ignominiaque calcata extremam quoque sit passus inopiam, ut nos illius pauperitate ditaremur, sponsam immortalitatis consequendæ caussa nolle pro se mortuo paria reddere, sed affluere deliciis, &c.

In vestitu deaurato.) Hieronymus, *in diademate aureo*. Alii, *in auro Ophir optimo*, (in mundo auri nobilissimi; cum massa vel pondere vel varietate auri Ophir: in splendore auri ex Ophir.) Aquila, *ἐν βάσει λιθοφθίρ, in tinctura Ophir*: Theodotio, *ἐν διασήματι χρυσῶ ἐκ σωφίρ, ex diademate aureo de Suphir*. Symm., *ἐν χρυσῶ πρωτοτύπω, in auro primo*. Cyprianus, *in veste inaurata*, Patianus, *in veste aurata*. De auro Ophir hic nihil dicam, de quo nonnihil in enarratione hujus Psalmi ad Principiam Hieronymus, aut à loco Indiæ, aut à colore nomen accepisse. Alibi egi plutibus, ac de nominibus auri ejusdem, quod idem Hieronymus apud Hebræos ibidem ait esse. Hoc loco legitur Hebr. כיתם אופיר *bechothem ophir*. Exiitimat Genebrardus *deauratum* hic sonare pure aureum: cujusmodi solet esse diadema quod Hieronymus transtulit. Agellius non tam vestes quam cultum aureum qui supra vestes ponitur, ut monilia, torques, armillas, annulos. Satis communis opinio כתם *chetem*, *aurum* significare ex arte ad formam redactum, quasique pictum, maculatum, insignitum, quod Itali vocant, *smaltato*. Accipitur aliquando pro *colore* t, *mutatus est color optimus* כתם הטבו *chethem hattou*, *non conferetur tristitiæ indicoloribus*: ut epitheton denotans fulgorem חקר כתם *chali chetem*, *margaritha fulgens*: aut pro mundo ive ornatu, טכתם אזיפו *micchethem ophir*, *mundo obrizo u* Tuccius *x* reprehendit versionem Græcam hujus loci *ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ*: vultque reddi, *ἐν τῷ χρυσῷ τῷ ἱματισμῷ, in vestimento aureo*, additque nomen *διαφορ. conjux*. Nimia mihi semper displicuit novandi libido, maximè præter venerabilem editionem vulgatam nostram. Rationem quoque reddunt nonnulli Patres cur non aureus, sed *de auratus* dicatur vestitus. Diadema aureum quod Hieronymus ponit, seu *corona aurea* y, est insigne regium, & *corona vitæ* z, *& de lapide pretioso* a, ideist, de multis, designans simul essentialem quam vocant beatitudinem, quæ cingit caput: ideist, animam, & præcipuam partem ejus rationalem: daturque vincenti, & convivanti, & ad complexum sponsi admissæ reginæ, idque etiam hocipto quòd regina est stellarum duodecim. Joannes *b* attribuit coronam, sicut profani duodecim velut radios coronis Regum affigebant, aut totidem lapides pretiosos, præsertim Apollini. *c* Sic etiam Latinus delcribitur coronatus *d*:

—— cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt.

Solis avi specimen. Numerus duodenarius indicat perfectionem, radii splendorem virtutum. *Vestitus deauratus* designat vel immortalitatem gloriosam corporis, ut asserit Eusebius, & Hugo, affirmans de ea quam jam consecuta sit Maria, licèt Thomas de dignitate maternitatis Dei: vel ornamentum virtutum præsertim Theologicarum, ut Athanasius, & Cyrillus *a*: vel ipsummet Christum, ut idem Athanasius, Chrysostomus, & Didymus (moxens alia atque alia ratione eidem Christo convenire, ut sit sponsus, & vestimentum) quem baptizati dicuntur *induere b*: vel Evangelium, ut Hesychius: vel dogmata spiritualia in genere, ut Basilius: vel baptismi gratiam, ut Euthymius; vel Spiritum Sanctum, ut idem: vel sapientiam, ut Augustinus, Ruffinus, Hugo, & alii nec non Ricardus Victorinus *c*, vel peculiariter fidem, ut Hieronymus in commentario: vel intelligentiam scripturarum, ut idem ad Principiam, & in Zachariam *d*, atque Remigius, ac Thomas: vel charitatem, ut Cassiodor. Beda, Haimo, Thomas, Valentia, quæ deauret quodammodo atque fulgorem det virtutibus ceteris, sitque vestis nuptialis, qua carens projiciatur *in tenebras exteriores e*: vel decorem, & honorem corporis virginalis, ut Greg. *f*, & quod omnis pudicitia decori virgineo, comparari non possit, & Ambrosius *g*, quia Spiritu consecrata divino inde tamquam ab igne aurum, formæ augmentum sumit, vel novum hominem, qui renovatur in cognitionem juxta imaginem Creatoris *h*, ut Hieronymus in Ezechielem *i*: vel merita cum quibus justus comparebit in judicio, ut Cæsarius Arelatensis *k*. Vestimentum hoc *salutis est l* tunicaque lætitiæ: felix qui tanti meriti est, ait Hieronymus in Isaiam *m*, tantæque virtutis, ut ornamentum dicatur Ecclesiæ, & quo Christus velut ornamento vestiatur (ut enim Christo induimur, sic ille indui dici potest nobis ipsis) atque circumdet sibi eum *quasi sponsa* n. Crebrò etiam in scriptura dicitur quis *indui* vel vestiri *justitia*, & aliis virtutibus, ut alias docuimus: sic Job o de ipso, *Justitia*, i quit, *indutus fum*, *& vestivi me sicut vestimento*, *& diademate judicio meo*. Hortatur Paulus *p*, ut induamus nos *sicut electi DEI*, *sancti*, *& dilecti viscera misericordiæ*, &c. Bernardus, & fratres, sororem non antè ad colloquium admiserunt quam cultum corporis in quo venerat deponeret. Jucunda utilisque narratio in Bernardi vita continetur *q*: cui non dissimilis de non admissa à Benedicto Papa XI. matre nisi condnione eadem. Antea domus ornamentum ab ebore positum est: aptissimè congruit eboris candori fulvi nitor auri. *Vestivit Salomon thronum de ebore grandem auro fulvo nimis r*. Plato autem docet, ebur, & aurum quum decent, pulchra omnia reddere, contra verò cum dedecent, propterea Phidiam Minervæ oculos non aureos fecisse, non vultum, pedes, manus, sed eburnea reddidisse.

In vestitu deaurato.) Aurea non modo mediocritas, sed etiam paupertas Christiana. Illustre in Catharina Suedica exemplum: cujus attritæ confutæque manicæ ab honestis, & nobilibus matronis Romanis vitæ sunt purpureæ & Baroni Ludovico stramineus lectulus cum operimento item contuto, nulliusque pretii, aureo, & purpureo tectus operimento Græcam huc præterea *polymitam* πολύμιτον Josephi referre vestem *x*, & Aaronicam seu Pontificiam *y*. De utraque ad idem propositum Hieronymus *z* proferens cum hoc nostro loco etiam Petrum. Philo *a* eadem asserit designari solertiam, prudentiam, industriam variam, quam in rectore populorum oportet esse. Mundum universum idem *b* cum eleganti pictura meritò, comparat, in eoque, arte usum Deum variegandi: alii, cum musico instrumento, qualem, quàm pulchrum; quot quasi coloribus existimabimus adornatum, quàm suavi concordia constantem, alium veluti mundum supramundanum gratiæ gloriæque? De vario vestitu pictarum genere Attalicarum, Phrygionicarum, Barbaricarum, polymitarum, scutulatarum, acu pictarum, opere plumario factarum, Babylonico, Alexandrino, Damasceno, Gallico, reticulatarum, legendus Plinius *c*, & Pradus noster *d*. Hieronymus *e* hinc etiam probans meritorum, ac præmiorum discrepantiam, congerit alia de dicta veste Josephi, & diversis donationibus Dei ac membris Ecclesiæ, de variis formis animalium in ar-

Animam multo magis ornari decet quam corpus.

a 1. de adorat. in Spiritu.

q Gal. 3. 27.

c anuot. in Ps. 44.
d in c. 14.

e Matt. 22. 13.
f in 1. Reg. l. 6. c. 1.
g 1. de Virgin. Epist. 4. 24
h in c. 16.

i Hom. 1. in Isa. 10.
k Isa. 61. 10. Felix qui ornamentum dicitur Ecclesiæ, & quo Christus velut ornamento vestiatur. in Isa. 49. n Isa. 49. 18.
o cap. 61. 4.
p Colas. 3. 12
Bernardus & fratres quomodo sororem ad colloquium admiserunt q in lib. 1. c. 6. Benedicti Papæ similè Bernardo exemplum in matre s. Reg. 1. c. 18 sub finem magiore. Phidiæ similacrum, Paupertas Christiana aurea
De Catharina Suedica, & Barone Ludovico quæ narrentur.

r 1. de Virg.

s Sorius in vita c. 11. & 22. 22. Martii.
t c. Str. c. 5. xtrait. de laud. Maria y lib. 2. c. 29. z in 3 Reg. c. 5.

Michæ 1. 2.

Nomina auri septem:

1. 2. c. 29.

t Thren. 4. 1. u Isa. 13. 12. x in Cant. annot. Tarnov. Isa. 61. 10.

y Ecel. 45. 14
z Apoc. 2. 10
a Ps. 29. 4.
b Ap. 12. 1. Duodecim radii seu lapides pretiosi in coronis Regum.
c Plinius lib. 33. & Natalis lib. 10. c. 12.

Animam multo magis ornari decet quam corpus.

a Cant. 6. 8.
b Ep. 70. & de unit. Eccl. c. 2 & 4. c.
Parmen.
d Tract. 5. in Joan.
e Cant. 24.
f Ep. 1.
g in symbol. hom Cant.
h Ps. 132. 1.
i Ep. 2 ad Severum. l in 3 Reg. c. 5.
m 3. Reg. 10. 4.
n Matt. 2. 42
o Apol. ad Gulie Aphr. hom. 2. ex-pos. secund. in Cant.
p Hom. in divites av. l. de Virgin.

K. 6. Stroma. cap. 6.
l in Isa. 18. init. de ado in Spiritu.

n 9. de adv. in Spiritu.
o Exod. 2. 6. & seq.
p in c. 49. Is.

q Apolog. ad Galat. Aug. r Cant. 1. 10. l. cap. 91. 10.
s Cant. 1. 10 & 2. 3. in Cant.

t lib. de Isa.
u de vera & erudi.

x Prov. 31. 1.
y Gen 37. 9.
z Exo. 28. 2.
a i conc. levi. & in cap. 16. Exod. b lib. de Isa.

a Gen.7. 14. b Ioan.14. 2. c Ez. 16.10. d Gen.30.32 e 1.Cor.9.22 f Rom.12.15 g Gen.28.12 Exod.19.19. h 2.Cor.5.13 i Revel.25.25 k Is.57.17

ca a: de mansionibus multis in domo Patris *b*, &c. vestit Deus suos *discoloribus c*: oves, & capræ Jacob erant variæ, sparso vellere, fulvæ, *maculosa d*. Apostolicus vir *omnibus omnia fit e*, *cum flentibus flet*, *gaudet*, *cum gaudentibus f*: ascendit ac descendit *g* per contemplationem, & praxim: mente excedit Deo, sobrius est aliis *h*: est corona *interrasilis* i, habet pennas columbinas deargentatas *k*, non tantum vestitum deauratum, de quo supra. Nec incommodè aliqui Christum ipsum appellant aureum Ecclesiæ paludamentum: ornamentum atrium prædicatores: cingulum, arctioris vitæ legibus adstrictos: calceos, qui religiosas obeunt peregrinationes: armillas, patratores miraculorum: coronam, Patriarchas, Apostolos, Pontifices, Episcopos, Presbyteros, & sic de aliis.

Hæc adeo bene ordinata unitaque varietas Ecclesiæ Catholicæ, denique rectus ordo, sic illius propria nota est, ut eam optimè discernat à sectis aliis, in quibus nil nisi Babylonica confusio, quum rejiciunt differentiam quæ oritur ex obligationibus ad vitæ genera diversa, exque varia vel gratia, vel potestate, quam ad B le, si tamen ille, sicut in nuptiis dotalia scribi sponsæ, functiones diversas in Ecclesia obeundas distribuit Deus. Conjugati sola communi tenentur obligatione servandæ legis divinæ: Episcopi, & presbyteri ob officii ac dignitatis rationem; religiosi, propter vota tria, diversaque regulas perfectionem majorem, ejusque studium profitentur. Eidem Ecclesiæ necessaria prædicatio, sacramentorum administratio, gubernatio, quas Dionysius *l* appellat purgationem, illuminationem, perfectionem, Prosper *m* docet, Ecclesiam quæ est corpus Christi, ita multimoda varietate contextam esse, ut in unum decorem, etiam quæ non sunt paria, concurrant, & de omni genere hominum, & de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate virtutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio, & indifferens pulchritudo, nec desit soliditati quod non defuerit proportioni, tantaque ibi sit pax, tantaque concordia, ut non possit esse nisi omnium quod est etiam singulorum. Tum subdit copulatricem, & confœderatricem multiplicis istius unitatis, & speciosæ diversitatis esse humilitatem. Tribuitur id ab aliis charitati, & suo utrumque modo verum est. Omnino elegans, pulchraque varietas de qua Poeta Italus.

l Eccl. hier. c. 5. & 6. m Cp. ad Demetriadem.

Che per tal varia natura è bella,
id sibi quoque vult hymnus ille n,
Noctem diemque qui regis,
Et temporum das tempora
Ut allevet fastidium,

n ad laud. ad initia.

Quid artes adeo multas enumerem? quid inter ipsos homines simillimis formis dispares mores, & moribus iisdem figuram dissimilem o? Nec ineptè quis hæc transferat ad Mariæ omnis generis ornamenta virtutum. Hæc illi sponsus dedit: ipsa iisdem sponsum oblectavit, eidem referendo obtulit multo chariora quàm quæ Salomoni Regina Saba *p*.

o Cic. de nat. Deor.

p 1. Paral 9. 2. & seq.

Cassiodorus *q* Theodorici nomine scribens formulam commentalem ad tempus, de omni hac in rebus varietate præclarè isto sermone, Nemo dubitat homines sua varietate recreari, quia in continuatione rerum magnum mentibus constat esse fastidium. Dulcedo mellis si assiduè sumatur, horrescit: serena ipsa quamvis magnopere desiderentur, jugiter adepta sordescunt; non immeritò, quia quum sit homo commutabilis, naturæ suæ desideret habere qualitates. Et ideo festinanti tibi provinciali oblectatione refoveri, copiam tot mensium in supra dicta provincia concedimus immorandi (quia penè recluso advertitur, cui mutare solum, liberum non videtur) ita tamen, ut quum promeritas inducias Domino juvante transegeris, ad urbanas sedes redire festines. Nam si tædium est, continuatim vivere in Urbis celebritate, quanto magis in agris diutina tempora peregisse? Libenter ergo damus inducias discedendi, non ut debeat Roma deseri, sed ut magis commendetur absenti. Huc usque formula. Et variatum satis in varietate; revertamur veluti ad urbaniora. Chaldæa Paraphrasis variat non parum, *regiones regnorum venient ut suscipiant fasiem tuam*, addit textus Nebiensis, (& *Artifices te*) *quo tempore fiabit liber legis in latere dextere tue, & exarabitur in exemplari splendor tuus velus obrizo ex Ophir.*

q Cassiod. var. 1. 2. ep. 38.

Vers. 11.) Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui.

Vers. 12.) Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.

Vers. 13.) Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur: omnes divites plebis.

COnvertitur nunc sermo ad reginam, de qua proximè antè dictum est, atque David velut *νυμφαγωγος, νυμφοδιδος, παράνυμφος* pronubus sponsæ monita dat, ut observavit Chrysostomus *r*. Necesse erat, inquit ille, si tamen ille, sicut in nuptiis dotalia scribi sponsæ, &c. Prolixè tractat auctor ille de nuptiis istis, & mysticè de celebratis in Cana, sed nimis simplici tum stylo, tum sententia. Nuptiarum præsides, ait Cyrillus, Reginam sacris instituunt, & ea illi narrant quę efficiant sapientissimam, ac sponso gratissimam. Sed ad rem. Quæritur hic quodammodo consensus puellæ laudatæ priùs à dignitate regia, & cultu nuptiali, deinde etiam à pulchritudine, à nuptialibus muneribus amicarum solâliumque, à fœcunditatis omine, quemadmodum olim Rebeccæ *s* & Penelopes quum tradenda esset Ulyssi. Hæc in Cantico *t* vocatur dies quando alloquenda est sponsa. Jubet David sponsam attentis auribus quæ monet excipere, ac animum de ea advertere, nimirum grave molestumve ne ducat sodales relinquere, populumve, apud quem nata, & educata est, ipsam posthemò paternam domum. Hoc si faciat, à maximo rege adamandam, qui idem sit etiam Dominus ac Deus ejus, ita ut decorem suum, ac se ipsam totam ipsi debeat, non alium amatorem quærere, magnive facere ea quæ decolant, ac nominabitur filiæ Tyri civitatis opulentissimæ, atque celeberrimi emporii, unde nomine tributi pretiosissima ferunt munera, ut nuptias ejusdem cohonestent; quod in sponsæ quoque honorem redundat, quam propterea, & dictæ Tyri filiæ, & ditissimi quique summa veneratione prosequuntur, ac in ejus se societatem admitti suppliciter flagitabunt. Ecclesiæ de Gentibus convocandę dicuntur istæ, quemadmodum Abram quum de regione idololatrarum educeretur, jussus est egredi *de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui u*: Ruth verò sponte sua maluit cum populo socrus suæ Noemi morari, & Deum, quem illa colebat, colere, quam reverti cum Orpha ad populum suum Moab, & ad Deos suos *x*. Allusio quoque videtur ad præceptum Dei quod mysticè de Christo, & Ecclesia Paulus *y*, accipit, ut relinqnes homo patrem suum, & matrem suam *adhæreat uxori z*: æquè enim intelligitur etiam de uxore respectu viri: sed id de viro dictum, quod majus ac difficilius videbatur. Eusebius ac Theodoretus probant, hæc Judæis nullo modo convenire, quia de majorum suorum cultu ac pietate gloriantur, propterque illos plurima beneficia consecuti sunt; sed Gentilibus, qui parentes habuerunt idolorum cultores, immo, & diabolum ipsum, & erant *filii iræ a*. Observat præterea Eusebius eodem spectare, quod ab accidentibus ad cognitionem veritatis, & baptismum exigitur, ut abrenuncient Satanæ, & omnibus operibus ejus, & omnibus Angelis ejus, & omni pompæ ejus, & religioni ejus.

r Homil. de virtute & v.

s Gen.24.58. t Cant.8.8.

u Gen.12.1.

x Ruth.2.15. 16.

y Eph.5.31. & Ie. & 32.

z Gen.2.24.

a Eph.2.

Multo minùs intelligi locus hic potest de Salomone filiaque Pharaonis, uxore Salomonis, ut sentiunt Hebræi, & Hebraizantes, aut de Bersabee uxore Davidis, ex Hethæis, ut Nicolaus Trevetus, aut de Michol filia Saul, ut accommodationis saltem sensu Drogo Cardinalis b, quia non erat Salomon, vel David; Deus uxoris, ut omittam alias rationes, quæ partim peti possunt ex antecedentibus, partim ex his quæ dicentur postea. Ad animam cujuvis, & ad B. Virginem aptiùs accommodantur ista, ut etiam videbimus. Posthemò aut inducitur persona loquentis reginæ, alteriusve matronæ, quæ alliciat ad serviendum Domino tam speciosò, & glorioso, aut Dei Patris adhortatio est ad sponsam Filii: aut prævidens David in spiritu, alloquitur sponsam Christi, sive sponsam dicamus esse Mariam, sive omnem fidelem animam, sive Ecclesiam, quod erit quoque dispiciendum, Sed is quem posui sensus, optimus censetur. Integro Joannes Avila docto pioque opere Hispanicè scripto locum istum tractavit cui titulum fecit, *Audi filia*,

b Ps. 44.

Audi filia.) Ambrosius *a*, *aspice*. Hieronymus *b* ac Didymus ajunt, personam Patris hic induci, loquentis ad sponsam Filii sui, & cohortantis eam, ut veteris Gentilitatis, & idololatriæ errore contempto, primùm hiis quæ dicuntur attendat, & propter quod, de alienigena, filia nominetur, quum patrem priùs habueret Diabolum. Augustinus, & plerique de Latinis aliis Græcisque, allocutionem volunt esse Davidis tamquam unius de Patribus, quia Patres nostros, nos qui sumus de Ecclesia, vocamus Prophetas, & Apostolos. Cassiodorus, & alii laudes sponsæ, vel conditiones quibus pervenerit ad adeo gloriosas nuptias hic poni tradunt. Cajetanus docet haberi respectum ad morem illum, ut B adveniens moneatur sponsa de moribus domus mariti, relinquendo mores, & patriæ suæ, domus Patris sui; has autem admonitiones dari à senioribus, seu à parentibus sponsi, qui sunt patres Christi, prophetæ, sanctique Veteris Testamenti, ut audiat per fidem; videat discernendo credenda à non credendis, sperandа à non sperandis, diligenda ab odio habendis, operanda ab omittendi, &c. inclinet aurem, humiliando caput, ac redigendo in captivitatem intellectum: obliviscatur populum, & domum patris tum Diaboli, tum etiam carnalis, quæ genus is carnalia sapit, ut sic ametur à conjuge rege: incurvet se, sic namque legit pro *adorabunt*) debitum honorem illi exhibendo tamquam subdita, ut vicissim honoretur ab aliis. Potuit, & *filiam* David appellare Mariam, quæ de familia illius erat. Chrysostomus, & Euthymius dici à Davide notant Ecclesiam *filiam* non suam, sed ejusdem Christi, cujus est sponsa, seu quam ei deponder, nec enim id in Christo repugnare, sicut apud homines, quia spirituali modo hæc fiunt. In Scriptura is qui alium instituit, appellat C *filium*, ut Psal. XXXIII. *c Venite filii audite me*: eaque de causa inventores artium vocantur *patres d*: & *filii prophetarum e*, discipuli eorum: & Paulus *f* ac Joannes *g filiorum* nomine aut *filiolorum* nuncupant suos discipulos. Parentes propriè dicti solum corpus producunt: doctores videntur attingere, animam, & procreare, ut Plato loqui solet. Idcirco quas Latine Abraham *fecisse animas* dicitur *in Haran h*, Chaldæus exponit quas subjecteret legi, hoc est, verum Dei cultum, & icientias quoque naturales docuerat. Ex illis creduntur fuisse 318. vernaculi, quorum opera reportavit victoriam *i*. quia vox Hebræa sonat, *K*, *doctos* sive *discipulos*. Nec desunt qui *Cariath Sepher* confundentes cum *Cariath arbe*, *& dabir* putent à litteris quas Abraham docuit denominatam; & eamdem esse cum *Tetrapla*, in qua Xenophon tradit Phœnicum scholas floruisse. Rabbi Aben Ezra *k* de Messia sit Psalmus, per *filiam* docet cœtum, congregationem, Ecclesiam קְהִלָּה *kahalah* intelligi, ut *servient ei omnes humero uno l*, & R. David Kimhi *filiam Tyri* pariter accipiunt pro cœtu, ad eum modum quo dici solet, *filia Juda*, *Sion*, *Edom*, &c. multitudo talis aut talis populi gentisve. Chaldæa paraphrasis hoc loco de congregatione Israel interpretatur, ut audiat legem oris Dei: Rabbi Eleazar apud Galatinum *l* idem dicebat, & eumdem vocatum præterea nomine *sororis* in Cantico *m*, & *matris* apud Isaiam *n*, ubi legatur אִמִּי *immi*, non אֵמִי *vmi*, *mater mea*, non *populus meus*. Primarius de Ecclesia sensus, est, qui quoque traditur à Firmiliano apud Cyprianum *o*, Justino *p*, Auctore operis imperfecti *q*. Chrysostomo *r*, Cyrillo Alexandrino *s*, Hieronymo *t*, Augustino *u*, vel alio qui confert cum loco ex Geneſi *x*, de Abram, Isidoro *y*: De Maria, & de cujuslibet fidelis anima, præsertim Virginis, satis etiam commodus, licèt non adeo litteralis: facilius autem, est, ut ipsummet prophetam loquentem faciamus, qui pro Deo tamen loquitur. Quamvis David idem loquens intelligi possit sub typo uxoris filii Salomonis quoniam socer, & socrus vocare solent nurus *filias suas*, ut Noemi *z*. Sunt, & qui dicant nocte nuptiarum sponsum appellatam *filiam*, deinceps non item, postquam sponsus illam fecisset matrem. Id legi deinde Pinedam non sine causa rejicere in suo Salomone lib. c. 4. ubi il Psalmum istum totum explanat. Dignus qui audiator Deus, ad quem accedi non nisi per fidem potest *a*, cui nemo sine fide placere potest *b*: *fides autem ex auditu c*. Ecclesiæ dicitur, ait Fulgentius *d*, *audi filia, & vide*, quia iste est in homine ordo divinæ redemptionis, ac remunerationis, ut nunc justificatus, credat, quod tunc glorificatus accipiat. Id sibi vult in baptismo ritus is, quo catechumeni baptizator in aures mittit digitos, ut pateſcant fidei ac obedientiæ divinæ, atque perficiantur *e*, aut perforentur Deo velut mancipii Domino suo *f*: sirenarum verò ad voces, hoc est, Diaboli, Mundi, carnis, occludantur, amaras, vanas, blandas. Væ illis, qui in aures idolo conjecrant *g*, non ornant divinis disciplinis aures. Petri gladio ferenda illius auris dextera *h*, quæ sese ad sinistra applicant nec obedit Deo sed mavult, quum sit Malchus, idest, ad regiam vocatus dignitatem, Deiservire inimicis. Septæ ipinis Christi aures nostræ, nihil alienum admittunt: veloces sunt ad audiendum verbum Dei cum silentio, juxta præceptum non Jacobi *k* dumtaxat, sed etiam Mosis Deive; dicentis *l*, *audi & tace*. Aspis imitanda contra incantationes noxias *m*, ut liberiores, ac patentiores ad carmina divina sint aures. Quærenti Catharinæ Senensi cur non tot Deus nunc suis, ut olim, revelaret mysteria, fertur respondisse, quoniam paucissimi accederent tamquam ad magistrum, sed potius adeo multa loquerentur, ut locum sermoni vino minimè relinquerent. Secus pedes Christi stans Magdalena audiebat, & nostermet David, *audiam* dicebat *quid loquatur in me Dominus n*. Confert cum hoc loco Theodoretus Cantici *o* locum quem declarat: *veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, &c. quasi hoc sit quod hic sequitur, *obliviscepopulum, & domum Patris*. Quemadmodum, inquit Chrysostomus *p*, in nuptiis non sponsa ipsum petit, sed contra, etiamsi regis filius vilem ancillam duceret, ita non in cœlum humana ascendit natura, sed ipse Deus ad hanc descendit, quamvit contemptam, Ergo & hic meritò dirigitur ad sponsam sermo, ut sese ad excipiendum comparet sponsum. Ambrosius ad Virginem scribens lapsam *q*, redigit ei in memoriam solemnem ritum quo velata fuerat in divino altari, resurrectionis Dominicæ die solemni conventu Ecclesiæ, inter lumina splendida, inter candidatos regni cœlestis, quasi nuptura procedens regi: & quo pacto tunc illa sit recitata verba, & facta ipsi allocutio (alludit ad formulam nuptarum) *aspice filia, instuere Virgo*, &c. ubi omnis populus dotem ipsius subscribens non atramento, sed spiritu pariter clamavit, *Amen*. Chrysostomus *r* accommodat locum ad animam pœnitentis: seu peccatoris quem ad pœnitendum invitat *s*, item ad mulieres regulares viris cohabitantes. Hieronymus hinc Epistolæ sumit exordium ad Eustochium *t*, scribens Deum loqui ad animam humanam verbis istis. Gregorius *u* Thaumaturgus verba hæc scribit Davidis esse ad virgam, quæ ex ipso pulcherrimi illius fructus florem germinata erat *x*. Sic autem exponit, *audi filia*, quæ antea in te prædicta sunt, ut & cognitionis oculis res ipsas contemperis: audi me tibi præsignificantem, & Archangelum perfecta tibi mysteria deferte annuntiantem. Chrysippus *y* presbyter Jesolymitanus imitari videtur Thaumaturgum, usurpans eodem modo hunc locum, sicut & ex Psalmo CXXXI. *z Surge Domine in requiem tuam, tu, & arca sanctificationis tua*. De isto autem loco sic fusiùs tractat, quasi per paraphrasim, quam omittere non debeo. *Audi filia*, hoc est, de cetero sermo meus dirigatur ad te, quæ à me ortum accepisti, sermo in quam ad te, per quem etiam evangelizzo Ecclesiæ Gentium *a* sermo meus ad te, quæ desponsanda es Regi magno, sermo est ad te, quæ Deum Verbum, prout ipse novit, conceptura es. *Audi filia, & vide*: adeo diligenter auscultа, ut etiam ipsis notitiæ oculis intuearis effectum (experimento quodam quod in se factum est, percepit ac perfectissimam incarnationis cogitationem habuit, sed infra visionem claram) audi etiam hæc mecum inclinatione prædicentem, atque Gabrielem eadem

a Hebr. 11 6
b ibid.
c Rom.10.17
d 1. ad Mon. he c.11.
Ritus baptizantis, in aures dilectos mittenti.
e Ps. 39. 7.
f Exod. 21.6
g Ez. 22. 2.
h Isa. 18 10.
i Ecc 28 29
K Matt. 23.1 24.

l Homil. 41. ad popul.
t Ser. quod regulares femina viris cohabitant. To. 5.
u Ep. 22.
x Ser. 1. de annuntia.

y Is. 12. 2.

a Ser. 2. de S. Dei para. vers. 1.

dem tibi indicaturum, *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam*, hoc enim fausum est nuncium de redemptione Mundi; *inclina aurem tuam*, & auscultatio diriget cor tuum, *& obliviscere populum tuum, & domum Patris tui*: populus enim à quo cognationem contraxisti, nequam est ignominiam tibi affert: populus imprudens tibi irreprehensæ natura propagini familiaritate junctus est, & cultura spinarum ferax rosum tuam producit. Obliviscere autem una cum populo etiam ipsam domum paternam: Audi paulisper dignitatem quam adeptura es è conceptione indicibili. Etenim propheta, & Rex sum ego qui tibi semen suppeditabo: ptorum non terrenorum, sed cœlestium (non tantùm illorum, sed etiam istorum, illorum autem usum in mortali vita non exercens) *& obliviscere populum tuum, & domum Patris tui*, ne post hac attendas animum huic inferiori cognationi, quoniam in Reginam trai- mutaberis: & audi quanto te amore prosequetur is, qui, & Conditor omnium est, & potestatem habet: *concupiscet enim*, ait, *Rex decorem tuum*. Ipse Pater te sibi ipsius desponsabit Spiritus sanctus, coefficiet ea quæ ad desponsationem pertinent, & Filius ipsum templi tui decorem assumet. Itaque ne existimaveris te pari- turam infantem humanum, *quoniam ipse est Dominus tuus, & adorabis eum*,) utitur diversa lectione, de qua deinde agetur.) Ipse formator tui, ipse etiam infans, ipsum concipies, & cum ceteris (alludit nostram lectionem, *& adorabunt eum*) adorabis ut Dominum. Tum subdit Chrysippus: Animadvertite quodnam epithalamium David obtulit Deiparæ dum velut modulator quitpiam hymnum decantat, quo etiam velut Pater congratulatur tantæ puellæ beatitudini. Tot verbis retuli hujus auctoris sententiam, & quia non ita obvius est, & quia continent explanationem uberiorem præteritis loci.

a Hom. 3. *super Missus est.*

Bernardus *a* meritò docet à Verbo æterno decorem oncupitum Mariæ, qia fecerat quidquid longè antea præmonita fuerat à patre suo David; audiverat quippe & viderat credendo, & intelligendo inclinaverat aurem suam ad obedientiam corque ad disciplinam: oblita populum suum, & domum patris sui, quia nec populum suum augere prolis successiones, nec domus patris sui relinquere curavit hæredem, sed quidquid honoris in populo, quidquid de paterna domo rerum terrenarum habere potuisset, omnia arbitrata est *ut stercora, ut Christum lucifaceret* b. Athanasii epistola Interpretatione Ptalmorum ad Marcellinum, luculentam valde loci hujus sin sensu eodem expositionem continet. Similia dicit hæc Gabrielis verbis quibus Mariam saluavit: Angelum suo eam nomine appellaviste, quia genere alienus erat: Davidem ut ex suo semine uriundam, nominaviste *filiam*.

b Psal. 5. 8.

Filia.) Præter ea quæ dixi, memini me in Joannis Epistolarum commentario annotasse, fœminas fideles in novo testamento molli hoc *filiarum* vocabulo minimè appellatas, ut appellati tamen sunt viri *filii*, & *filioli*, *Filia* Ecclesia vocatur propter gratiam adoptionis, nec non quævis anima fidelis, de qua Hieronymus *c*, Bernardus *d*. Antonius *e*.

c ep. 22. d Serm. de 3. Martino. e 4. p. tit. 23. f ad Virginem lapsam c. 1.

Vide.) Ambrosius *f*, *intuere*. Visionem Chaldæus refert ad inspectationem mirabilium, operum Dei nostri, vel eamdem Christi miraculorum cognitionem: vel ad perfectionem ac veluti experimentalem practicam rerum, & mysteriorum fidei notitiam, & discretionem atque animadversionem, & attentam considerationem, cujusmodi scilicet habetur per dona Spiritus Sancti ad intellectum pertinentia, nec non per aliqua dona gratis data. Surdos Isaias *g* ad audiendum, & cæcos ad videndum provocat. *Auditio* innuit peculiariter veteres prædictiones, figuraſque de Christo: *viso* complementum earum. Hanc Euthymius extendit ad ea quæ sponsus Christus pro sponsa fecit miranda, & propter eam passus est. De oculorum custodia rectoque usu, tum de sui ipsius dijudicatione, quod examen vocant conscientiæ, de moderatione judicii proprii, de utili notitia sui ipsius, de contemplatione rerum divinarum, apta satis tractatio instituì posset cum Joanne Avila. Scribit quoque Bernardus *h* videndi verbum post verbum *audiendi* denotare visionem Dei concedi post fidem. Potest præterea visio innuere

Is. 42. 18.

g Ser. 41. in Cant.

attentam considerationem eorum quæ audita fuerint, & à sponso imperata, vel proposita, vel quæ de illius qualitatibus dicta. Est etiam *videre* interdum idem quod oblectari; sicut ibi *i*. *Videbis & afflues: & mirabitur & dilatabitur cor tuum*, oblectatio autem aliquando est de parta victoria, & stratis inimicis. Prius autem de sponso dictum est, quòd *sagittæ ipsius in corde inimicorum penetrarunt, & populi sub illo ciderunt*.

Is. 60. 5.

Et inclina aurem tuam.) Addit Paraphrastes *ad verba legis*, de phrasi num plus censeri debeat inclinare aurem quàm audire, vel contra, vel utrum sint hæc synonyma, dixi Psalmo XVI. *k* & XXX. *l*. Facilitatem potest, innuere ad audiendum, & obedientiam inflexionem, humiliationem, applicationem, pronitatem, promptitudinem, ad jussa capessenda: demissionem totius capitis, aurem pro toto capite sumendo, ut placet Cajetano, ut captivetur intellectus in obsequium fidei *m*, totiusque legis ac voluntatis divinæ. Aures homini sunt immotæ, ut sit velox ac semper paratus *ad audiendum* n, & tamen dicuntur inclinari quando homo se totum demittit. Didymus denotari dicit cupidiorem ejus qui audit credendo, videndoque considerando, animum, ad magis, & accurate eadem audiendum atque excipiendum: Basilius, flexum colli sublato jactantiæ fastu. *Collum sponsæ, situi monilia* o, *equivoci*, nimirum ornatum jugo Christi *suavi* p. Ipsummet collum non tam ornatur hoc jusmodo ipsummet collum jugum est, ut annotant Theodoretus *q*, Bernardus *r* Origenes *s*. Sed Nyssenus *t* arbitratur similitudinem esse ab equo conjuge facto, qui collum inflectit in gyrum, & luorum alpicit inceſſum pedum; ficque cuto & absque offensione currit: iponiam enim designari docilem, morigeram, flexanimam, habilem, ac promptam ad omnium virtutum, & præceptorum divinorum *τροχασμον*, in eo procedentem currentemque sine impedimento. Hoc *u* M. T. ait esse in gyrum rationis, & doctrinæ duci domitorum exemplo equorum: qua utitur etiam ad diem similitudine Augustinus *x*, scilicet quum inquit, equi in gyrum ducti flexuosis gressibus membra componunt, & sub unius habenæ retinaculo ita laxare se consentiunt ut, & currendi & standi modus sub quadam legum dispositione servetur. Imperium Christi *super humerum ejus* y: corona spinea caput premebat ac de primebat: aures fortassis ipsas perforabat, quas jam tamen perforatas à Patre *z* propter promptissimum parendi animum habebat. Cervicem iponiæ prius inobedientia detulpatam obedientiam fidei specioſam reddidit, inquit Origenes *a*, *& sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obedientiam justi constituti sunt multi* b. Bernardus *c* in *inclinatione auris* observat veluti applicationem ad excipiendas *inaures*, & *muranulas* d, propriaque aurium ornamenta, hoc est, fidem & obedientiam, quod est gaudium atque lætitia *auditui* e Symbolum obedientiæ. Oto ac Pierio testibus, bovis auris erat, quia facilè aure tractus regitur. Non finit natura viro præesse fœminam, inquit Athenæus *f*, & si dominetur *summum viro deducus* g: *& mulier si primatum habeat, contraria est viro suo* h. De subjectatione uxoris sub viro egimus in commentario Epistolæ Petri primæ. Salutata Maria ab Angelo mater Dei, vocavit se *ancillam*.

k Vers. 6. l vers. 3.

m a Cor. 15. 5.

n Isach. 2. 29.

o Cant. 1. 10 p Matt. 11. ult. q in Cant. r Ser. 16. in Cant. s Ibid. hom. 2. t Ibid. or. 3.

u 1. offic. x de bono disciplina cap. 5.

y Is. 9. 6.

z Psalm. 39. juxta ultimam edit.

a Supra.

b Rom. 5. 19 c. Ser. 41. in Cant. d Cant. 1. 11 e Psal. 50. 10. Symbolum obedientiæ 11. 3. f Strabo Ser. 42. h Eccli. 30.

Et obliviscere populum tuum, & domum patris tui.) Parum refert quod alii legant, *populi*, & *domus*, ut Cyprianus. Chaldæus explicat, obliviscaris operationes malas impiorum populi tui, & domus idolorum quibus servisti in domo patris tui. De te dictum antea fatis, videlicet hunc *populum*, *domum patremque*, censeri omnem alienum à cultu vero Dei, & fide orthodoxa: quem cultum celebrent, & quem sectentur errorem, quotquot patre diabolo sunt, ac filii iræ: Judæi etiam qui Christum non recipiant, quum priorem suam religionem synagoga rectè antea observaverit, ita ut jam præcipiatur oblisci, quod rectè quondam tenuit. Sed extendendo sententiam, potest intelligi de quolibet peccatore, qui gerit inimicitias cum Deo; de Deigara autem juxta alium sensum, quem cum nonnullis patribus priùs quoque attulimus. De patre diabolo præter alios Origenes *i* etiam locum istum explicat, & Cyril. Jero-

i Hom. 9. Is. & Hom. 10. Jer.

solymitanus *a* idem dicens de Idolo. Justinus *b*, assecutus Hieronymus ad Principiam, Chrysostomus *c* de simulacris, & *d* de variis desideriis & voluptatibus quibus irretit diabolus, Ambrosios *e* qui etiam *f* appellat *populum* vitia & peccata, *domum* mundum in quo regnat Diabolus per fallas divitias, & Isidorus *g* qui adventum Reginæ Sabæ ad Salomonem de hac oblivione accipit *h*, & cum diabolo Babylone populum Filiorum Dei, & diaboli meminit Joannes *i*, Divinus amor similis *vino* dicitur quod inebriando priorum oblivionem inducit, ut advertit Augustinus *k*. Animum ac rum probum scribit Plotinus *l* oblivioſum esse harum humanarum, & mundanarum rerum, solúmque meminisse altissimarum ac diviniſſimarum: id etiam retulit Pl. XXXV. *m* & alia his similia disputans de spirituali ebrietate. Noxiæ vitandæ sodalitates tamquam pestes, ipsimet domestici quatenus inimici *n* & adversantes rationi, Deo, salutari; ipsimet nosmet deserere debemus amoremque proprium quem Babylona sugdet ac fovet, perducitque ad contemptum Dei, cujus amorem tuetur civitas contraria inchoans ab odio contemptuque sui ac perveniens ad amorem & honorem illius. Nil nisi confusio in Babylonia: in Ægypto tenebræ & afflictio; in Tyro contritio angustiave, omne mali genus in Sodoma, Chaldæa Edom; apud Gomorrhæos, Cethæos, Chananæos. Ibi fames, in domo patris veri abundantia panum *o*, *gloria & divitia* p. *Totus in maligno mundus* q nihil præter *concupiscentiam carnis & oculorum atque superbiam vitæ* continet *r*. Generis sanguinisve splendor & nobilitas, non æstimanda tanti, ne parentes quidem ipsi, sed unum genus pietatis contra tales esse crudelem, si obsient pietati. *Perfectio tua*, inquit Moses benedicens Levi *s*, *& doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione & judicasti ad aquas contradictionis, qui dixit patri suo & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, ignoro vos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum servaverunt*. Conscraverunt Levitæ manus suas unusquisque in filio & in fratre suo cædendo idololatrarum quasi viginti tria millia, ut idcirco Moses benedictionem illis precatus sit. *Obliviscendi* verbum *συναυξησεως* excitationem includit, ut nec nominare quid velimus, & si occurrat memoriæ, ex ea illico ejiciamus, *nec memor ero* ait noster *u* alibi, *nominum eorum per labia mea*, & *x*, *non loquatur os meum opera hominum*, & Paulus *y* quædam *nec nominari* præcipit in nobis. Majus est, ut Chrysostomus *z* perpendit, nec memorem esse, nec mente concipere. Magno distare nos intervallo vult à malitia qui oblivionem injungit, & exigit. Nam qui non meminerit, non ratiocinabitur, qui vero non ratiocinabitur, neque loquetur, qui non loquetur autem, nec aget. Deinde patet idem remedium ejusmodi oblivionis, memoriam perpetuam Dei ac saltem *super stratum & in matutinis* a atque *in cubilibus* ubi compungamur *b*, & cum pœnitudine peccatorum recordemur. Sic oblivio quædam mala, quædam bona: quemadmodum non totus Manasses Jordanem transiit, inquit Bernardus *c*, nec totus citra sibi elegit mansionem. Manasses oblitus Babylonis bonus; malus, qui Jerusalem: bonus, qui sua, præsentia, quæ super terram, quæ videntur, malus, qui cœlestia, futura, quæ non videntur, quæ sunt Jesu Christi. Idem Bernardus *d* contineri hoc etiam loco vult exhortationem, ut ponamus contumaciam, discamus obedientiam, apprehendamus disciplinam, vitia genuina deseramus, cœlestia sapiamus, superna quæramus, anterioribus inhiemus decorem domus Dei concupiscamus, ut ille nostrum spiritualem. Item e terram de qua sit exeundum, cogitationem ait esse spectantem ad voluptatem carnis; cogitationem, cogitationes curiositatis: domum Patris, cogitationes superbiæ & vanitatis. Eustochium suam Hieronymus *f* convenit iisdem verbis, exemploque Abrahæg: neque sussicere Chaldæos reliquisse, qui *quasi damonia* interpretantur, oportere carne contemptor, quod oblivio denotat populi ac domus patris, sponsi jungi amplexibus, non *respicere retro*, nec stare *in omni circa regione h*: non ab aratro resilire apprehensio *i*: non de agro reverti domum, postque Christi tunicam, ad tollendum aliud vestimentum tecto descendere *k*: sed oblitos

a Catech. 7. b in Tryphon. c Hom 14. in ep. ad Hebr. & Hom. 41. ad pop. d Hom. de virt. tom. 5. e in c. 3. Luc. f Serm. 44. g in Gen. c. 26. h in 3. reg. c. 5. i de vocat. Gent. c. 1. k 1. ep. 51. Divinus amor vino cur similis dictus. l in Psal. 22. & 35. m l. 3. n vers. 9.

o Mich. 7. 6. p Luc. 15. 17 q Ps. 11. 2. & 12. Jo. 5. 19.

r 1. Joh. 2. 16.

s Deut. 33. 8. 9.

t Exod. 32. 28. 29. u Psal. 15. 4. x Psal. 16. 3. y Ephe 5. 3.

z Psalm. 44. 11.

a Bo. 14. in ep. ad Hebr. & Hom. 41. ad pop. Oblivionis injunctio quanta sit. b Ps. 62. 7. c Ps. 44. 5. Oblivio quædam bona, quædam mala. d Serm. 6. in 9 us. Nat.

e Serm. 8. de S. Martino.

f Ser. de cute carne & ossibus. anim. g 9. 12. h Gen. 12. 1. i Gen. 19. 17 k Luc 9. 62.

1 Matt. 24. 17. m Phil. 3. 13 n Ser. 51. de temp. o Deut. 7. 2. p Is. 5. 14. q 1. 44. 13. Definitio communis perfidiæ in Deum. r in Ps. 67. s Serm. Gen. Non parentum non majorum error sequendus est, sed auctoritas scripturarum & Dei docentis imperium. Frigida hæreticorum ratio. Religionis Catholicæ auctoritas. Theodosii Imperatoris responsum.

Inducit oblivionem proprii quoque nominis lethæus liquor perversæ cupiditatis, & nimiam corporis quod *oblivioſam* Boetius *u molem* vocat. Acerba de populo suo Mosis querimonia *x* qui Deum qui eum genuerat, derelinqueret, & obliseceretur Dei Creatoris sui, *Adhæreat lingua faucibus*, & *obliviscare* potiùs *dexteræ tuæ y*. Tuimet oblivisceris, ne immemor sis Dei. Faciæ pectoralis obliviſci nequit *z* sponsa, pluris tibi sine comparatione sponsus: quem si amas, in eo magis anima tua, quam in corpore, quod animat. Fabulam esse non dubito, quam ut historiæ scholasticæ *a* Magister narrat de annulo, quem uxori Æthiopissæ Regis Æthiopum filiæ Moses dederit cum gemma in eo immissa, cujus vi, patriæ illa, unde exire antea nolebat, obliviceretur. Efficacior profectò Margarita, Evangelica *b* & aurens variusque vestitus de quo prius actum est ad conciliandum in sponsa sponsi perpetuum amorem Æthiopiæ verò, hoc est, teterrimarum voluptatum vitiorumque odium summum, atque sempiternam oblivionem.

u Ser. 9. de temp. x Psal. 44. 11. y Psal. 44. 11. z Ser. 23. de verb. Dom. a Ser. 9. de temp. b Matt. 13. 46 Filia magis separatur à parentibus quam filius. Soror, unde dicta. c 13. c. 19. Duci uxor cur dicitur. d qua Rom. 9. 29. Romanorum & Bœotorum circa nuptias. Ex. de Virg. 235. Mor. c. 14. vol. 2. 32. e de voca. Gent. c. 1. f apud Cypr. ep. 7.

Domum Patris tui.) Magis quodammodo à parentum domo per se separata videtur filia, quàm filius. Soror enim, Labeone teste, apud Gellium *c* dicitur quòd seorsim nascatur, separeturque ab ea domo in qua nata est, & in aliam familiam transigrediatur, velutique aliena possessio sit Patri, ut etiam scripsit Epictetus. Unde & *duxi uxor* dicitur, in alienam nempe domum. Quin etiam Romani, ut prodit Plutarchus *d*, nuptam non patiebantur limen domus transcendere, sed sublatum pronubi transportabant: & Bœoti, axem plaustri ante fores cremabant in nuptiis, innuentes sponsæ manendum esse, sublato avehendi instrumento.

Et concupiscet Rex decorem tuum.) Ambrosius *e*, Gregorius *f*, Augustinus, Cassiodorus, is qui Commentarii auctor Hieronymi nomen, & alius qui Arnobii gerit, Isidorus *g*, Psalterium Romanum, & Ambrosianum, *quoniam concupivit Rex speciem tuam*. Firmilianus *h*, & Cyprianus *i*, *quia desideravit Rex speciem tuam*. In

i 1. 2. c. 29.